

Dr. Écsy Ö. István: Pálóczi Horváth Ádám Holmijának negyedik darabja. (Csurgói Könyvtár, XVIII. kötet.) 1942. Kiadja a csurgói ref. Csonkai Vitéz Mihály r. gimnázium.

Pálóczi Horváth Ádám utolsó életrajzírója, Hegyi Ferenc, 1939-ben Debrecenben megjelent tanulmányának végén összeállítja Horváth műveit és a kéziratban maradt, de elkallódtak között megemlíti a Hol-Mi IV. darabját is. Écsy Ö. István a csurgói ref. gimnázium könyvtárában most Horváthnak egy kéziratára akadt; ez címül ugyan ezt viseli: *Holmi. Tom. III.-us. Pro anno 1791.*, de már Horváth sógora, Sárközy István reájegyezte: „NB. De ezekből sem abban, sem máshol fel nem találtak igen sok darabok.“

A kéziratot kötet 82. levelén valóban ez az előszó indul: „Praefatio a negyedik Holmire“. Écsy közlése e kötet javarészt a Csurgói Könyvtár XVIII. kötetében. Sajnos, a közzététel a legkevésbé sem tudományos. A közzétévő még Hegyi említett értékesítését sem ismeri; nem használta fel tehát annak sem életrajzi, sem irodalomtörténeti adatait. Még nagyobb hiba, hogy a közölt versek dolgában nem nézett semminek utána. Így történetesen meg, hogy szó nélkül Horváth verseként közli „Pest 11a. 8br. 1791.“ címen Dayka Gábor versét *A nemzeti öltözetről*: hogy mennyire Horváthéna gondolta, azt mentőgető jegyzete mutatja. Nem veszi számba, hogy Horváthnak itt szereplő énekei közül melyik jelent már meg, pedig csak Gereczénél, a Figyelő XV. kötetében is megtalálhatta a XII., XIV., XVIII., XIX., XX., XXV., XXVII. szám alatt közölteket! Még kevésbé vett fáradságot ellenőrizni a közölt verseket az *Ötödfele száz Enekek*-ben; onnan ismerjük a XVIII., XXIX., XXI., XH., XIV., XLI., XXV., XIX., XXVH., XL., XXVI., XXX., XXXII., XX., XI. szám alatt most közölteket.

Még nagyobb kár, hogy magát a most megtalált kötetet sem adja teljesen; a 79. lapon felsorol egy csomót, amelyeket majd legközelebb ad saját alá. Természetesen ezeknek is csak semmitmondó címét közli, nem tájékoztató kezdősorát; pedig e nélkül nem mindegyiket lehet felismerni. Két Kazinczyhoz írt levélről megmondja, hogy már közzé vannak téve; de tudományos használhatóságának jellemzésére ideiktatom ezt a bibliografiai jegyzetét: „Közölve Kazinczy levelezésében: XI–XIII. kötetek“. Azt tehát az olvasó képzetére bízta, hogy e levelezéskötetek sok Horváth-levele közül ezt a kettőt állapítsa meg!

Milyen kár, hogy ez az érdekes felfedezés nem hozzáértő szakember kezéből került a közönség elé! Hiszen a felfedezés érdeme azért Écsy maradt volna, viszont az irodalomtörténészeket sok bosszúságtól megkímélhette volna!

Alszeqhy Zsolt.

A magyar próza könyve. Első kötet: *Régi magyar próza.* Szerkesztette, bevezetéssel és jegyzetszótárral ellátta: *Kerecsényi Dezső.* Bp., 1942. (Magyar Szemle Társaság.) 605 l.

A könyv az eddigi, főleg a tartalmi érdekekre tekintő, közismert szövegmintákat közlő próza; antológiák helyett oly szöveggyűjteményt kíván adni

a magyar irodalomismeret szolgálatára, „mely az egész magyar irodalom anyagából kiválogatja mindazt, amire nemzeti műveltségünk érdekében a történelmi érdeklődésű művelt közönségnek és az ezt nevelő iskolának szüksége van“. Kerecsényi Dezső nem könnyű feladatra vállalkozott a szerkesztés munkájával. Igaz, hogy mintaszerű példára tekinthetett. A bevezetés szerint ez a könyv is Horváth János eszméje alapján, példaadó versantológiájának mintájára és állandó támogatásával készült. Mintegy a Magyar Versek Könyvének folytatásaként, a régi magyar próza fejlődésének teljes keresztmetszetét adja, a Halotti Beszéd-től egészen a Kazinczy-képviselte nyelvfordulatig. Nagyobb dicséretet nem is mondhatnánk róla és a szerkesztés munkájáról, mint hogy mindenben méltó a Magyar Versek Könyvéhez.

Minden antológiának öt sebezhető pontja van: a *válogatás elve, a számbavett írók névsorának teljessége, a beosztó rendszerezés, a szövegközlés milyensége és a szükséges tudnivalók közlésének módja*. A kötet a válogatás elveként, Horváth János szellemében, a fejlődéstörténeti szempontú érvényesítést mutatja; a tartalmi szempontból elmaradhatatlan, ismert szövegek közé ezért illeszkednek be a prózáink fejlődésének jellemző fokait és változatait tükröző szövegek. A kiadó bőkezűsége megengedte, a szerkesztő fölüeny tájékozottsága és tudós gondossága biztosította, hogy minden valamirevaló prózaíróinktól került a kötetbe szemelvény, mégpedig a legcélszerűbb, a szerző jelentőségének és a bemutatott mű gondolatmenetének megfelelő arányban. Pázmány, Mikes, Bessenyei, Kármán jelentősége a magyar prózai stílus fejlődésében nemcsak a történeti tájékoztatóban, hanem a 20—30 lapnyi szövegidézéssel is kiemelkedik, de 16 lapot kap Bethlen Miklós, Bacsányi és Csokonai is, 12-t Bethlen Kata, 8-at Szepsi Csombor Márton; Apáczai Csere, sajnos, csak alig kettőt. Böven idéz a kódexekből — ezek, a szövegek már hozzáférhetetlenségükre való tekintettel is hasznosak —, sort kerít oly érdekes szövegek közlésére, mint Tótfalusi Miklós Mentsége, András Sámuel anekdotái vagy Aranka György híres „rajzolata“ az erdélyi magyar nyelvvelő társaság felállításáról, és módot talál arra, hogy költőinktől is közöljön prózát: Balassitól például levelet, Ányostól elmélkedést, Bacsányitól a „bevezetést a Kassai Magyar Múzeumhoz“ és a fordításról, meg a Bessenyeiről írt tanulmányt, Csokonaitól Szuszmír meséjét a Tempefőiből, egy, a humanista költészet hatását tükröző karcolatot „a legjobb csókról“, meg a Dorottyia „előljáró beszéd“-ét. Az olvasó mind e szövegeken keresztül végigkíséri régi magyar nyelvünk és prózai stílusunk lassú kibontakozásának folyamatát a latinság szorongatásából, az eredetiség, a világság és végül a szépségoszmény követelményeinek hatása alatt.

A szemelvények sorrendjét az időrend szigorú megtartásának elve szabta meg. Kerecsényi nem csoportosítja a szövegeket korok szerint, de erre nincs is szükség, mert minden szemelvény után pontosan közli a szerzés vagy az első megjelenés évszámát. A történeti tájékoztatót — prózáink fejlődésének három nagy korszakát — a világos, szép bevezető tanulmány igazítja el, a szövegekben előforduló neveket, szavakat és az írók sommás adatait a harmincsapos, példásan gondos betűrendes „jegyzetszótár“ foglalja össze a kötet végén. Ennek hátránya az, hogy adott esetben hátra kell lapozni; de nagyobb az az elvszerű előny, hogy az olvasó megszakítatlan élményben éli át a belső

fejlődést. Technikailag ez volt a leghelyesebb megoldás, ha csak a ma oly divatos, de nyilván tudománytalan „átíráshoz“ nem folyamodunk. Ezt Kerecsényi természetesen elhárítja, s „a szavak hangtestének lehető tiszteletbentartása“ érdekében csak a régi betűket helyettesíti szükség esetén hangértéküknek megfelelő mai betűkkel.

A szemelvények közlését illetően egyetlen kifogásunk: olyan műveknél, amelyeket a szerkesztő — nagyon helyesen — lehetőleg összefüggő gondolatmenetben kívánt bemutatni (Pázmány, Zrínyi Bethlen Miklós stb.), célszerű lett volna egyszerű nyomdai jellel jelezni, hol maradtak ki részek az eredetiből, s melyik rész került közlésre. Ez egyrészt a járatlanabb olvasó érdekének, részint az irodalomtörténeti használhatóság tökéletes fokának válnék javára.

Ettől az apróságtól eltekintve, a Régi Magyar Próza Könyve tökéletesen tölti be hivatását a művelt nagyközönség és az iskola felé egyaránt. Az előbbi előtt valósággal felfedezi régi irodalmunk kincseitárának gazdagságát, az utóbbi számára pedig kézbeadja az eddig jórészt csak szakembereknek hozzáférhető irodalmi szöveganyagot. Kerecsényi szerencsésen egyeztetette össze a széleskörű művelt olvasórétegek és a legszigorúbb tudományosság kívánalmait. A Régi Magyar Próza Könyve — versgyűjteményt adó párjával együtt — végre nálunk is lehetőséget nyújt majd az irodalmi művek megismerésén alapuló irodalomtanúttásra és arra a franciáknál oly eredményesen alkalmazott „tanulmányozgató, izlelgető szövegolvastatásra“ és szövegmagyarázatra, amelytől irodalmi közműveltségünk jelentős emelkedését várhatjuk. Irodalmi műveltségpolitikánk mindenképpen nagy adósságot ró le ezzel a tökéletesen megoldott sorozattal. Ha a még készülő kötetek is olyan fokban elégitik ki igényünket, mint az első kettő, akkor a magyar vers és próza történeti antológiájának kérdése jóidőre megoldottá vált.

Makay Gusztár.

Galamb Sándor: A magyar dráma története 1867-től 1896-ig. II. kötet. Bp., 1944. (M. Tud. Akadémia.) 372 l.

Amikor Galamb Sándor drámatörténetének első kötete 1937-ben megjelent, Perényi József, a magyar drámatörténetnek időközben elhunyt szorgalmas kutatója, ezt írta folyóiratunkban: „Galamb Sándor műve méltó folytatása Bayer József nagy munkájának. A szerző alapos felkészültséggel írta meg művét. Látszik, hogy anyagát jól ismeri és felette teljesen uralkodik.“ Most, hogy a munka második, befejező kötete is megjelent, ismét időszzerű a hat év előtt elhangzott elismerés: Galamb Sándor nagy szolgálatot tett a kutatásnak, amikor lelkiismeretes, kifaragó munkával összegyűjtötte és rendszerezte a századvég magyar drámatermését. Ami pedig a Bayer monográfiájával való összehasonlítást illeti, helyénvaló, ha mindjárt megállapítjuk, hogy Galamb műve sokkal egységesebb és áttekinthetőbb, mint amaz. Bayer nem tett különbséget a történeti és a kritikai szemlélet között, fejtegetéseit minduntalan dramaturgiai elmefuttatásokkal és kicsinyes kritikai zsörtölődésekkel szakította félbe, s ezek a szubjektív sallangok művének tudományos használhatóságát is erősen csökkentik. Galamb nem elnélkedik, nem vitatkozik, hanem céltudatos munkafegyvellemmel elsősorban adatszzerű pontosságra és lehető teljességre törekszik. A nyomtatásban megjelent drámákon kívül ígvekezett nemcsak a fővárosban, hanem a vidéki színpadokon bemutatottakat is

felkutatni, hogy legalább egy sorban megemlékezessék róluk. A sikerültebb alkotásoknak mesevázlatát is közli, a legjelentősebb drámákat pedig — Szigeti József, Csiky Gergely, Rákosi Jenő, Somló Sándor, Dóczy Lajos, Rátkay László, Herczeg Ferenc stb. alkotásait — a hagyományos szempontok szerint (tartalom, szerkezet, jellemzés, dikció) ismerteti. Mindenütt közli a bemutatató időpontját és helyét, néha az alakító színészek nevét is, azonkívül beszámol a fogadtatásról, amelyben a darabot a közönség és a sajtó részvételével.

A könyvben foglalt adatok hitelességének ellenőrzésére legfeljebb az vállalkozhatnánk, aki — mint boldogult Perényi József — maga is kicédulázta a szóbanforgó időszak egész drámairodalmát. Ilyesmire azonban nincs is szükség: a szerző neve, tudományos multja elegendő biztosíték arra, hogy tévedés vagy jelentős hiány nem fordul elő munkájában. Az egyes adatok megbízhatóságához tehát nem fér kétség, vitatkozni legfeljebb azon lehetne, vajjon helyes módszerrel kapcsolta-e össze Galamb Sándor a részleteket: a kép, amely munkájából élénk táruul, hűen tükrözi-e drámatörténetünk helyzetét és fejlődését a kiegyezés és a millennium között?

Galamb Sándor a hatalmas anyagot műfajok szerint rendezte: egyenként tárgyalja a társadalmi drámát, a történeti drámát, a népszínnövet és az ú. n. alsóbbfajú drámai műveket, e kategóriák mindegyikét további alcsoportokra osztva. Ez az eljárás elvileg feltétlenül helyes, hiszen nincs még egy olyan költői műnem, amelyben annyira fontos lenne a stíluselméleteknek strukturális kapcsolata, mint éppen a drámában. Csakhogy Galamb még a régi iskola nézetét vallja: a műfajban csak külső formát, s nem az irodalomalkító tényezők közvetlen integrálódását látja. Adatai éppen ezért ahelyett, hogy az események történeti kibontakozását érzékeltetnék, élettelen tömeggé merevednek, s nem nyújtanak mélyebb bepillantást az őket létrehozó egyéni és közösségi szellemi erők működésébe. Csak kevéssé kárpótol ezért a hiányért a rövid befejezés, amely csupán az eredmények tömör összefoglalása, s éppen úgy híjával van az élet közvetlen ábrázolásának, mint a megelőző részletek.

Igazságtalan lenne azonban, ha ebből Galamb Sándor képességeinek korlátaira következtetnénk. Ő maga mondja ennek a kötetnek előszavában, hogy a filológiai pontosság rovására nem kívánt esztétikai vagy poétikai elmékedésekbe bocsátkozni, s bizonyára ezért mellőzte a műfaji sajátságokból adódó történeti tanulságokat is. Célja a teljesség volt, s ezt, ha a teljesség fogalmát az anyag statikus tömegére szűkítjük, dicséretes módon el is érte. Külön érdeme emellett még izes, magyaros előadása, amellyel még a száraz felsorolások bénító unalmát is elviselhetővé tudta tenni.

rtr.

Voinovich Géza: *Írók és költők*. Bp., 1943. (Bibliotheca.) 86 l.

Voinovich Géza valamennyi tanulmánya kettős örömet szerez olvasójának: mindegyik az essay-műfaj magasra mutatott példája, a hagyománytisztelet és a mértéktartás klasszikus elveit hangsúlyozzák. Az *Írók és költők* kötetének mindegyik tanulmánya ismeretes a szakkörök előtt, újramegjelentetésük fontossága a szélesebb körök ízlésnevelése és ízléstudatosítása szempontjából vált szükségessé. Az irodalmi közvélemény egyik tényezője sem nélkülözheti Voinovich Géza tanulmányainak helytálló megállapításait. Az *író* mes-

tersége belső titkainak mélyére tekinthet, a *kritikus* kénytelen korábbi véleményén módosítani, az *olvasó* viszont a szellem becsületét és tiszteletét tanulja meg belőlük. *Kisfaludy Károly* egyéniségének sokrétűségét, szellemének változatait elemzi, *Jókai* egyéniségének gazdagságát viszont regényírásának népmesei elemeiből magyarázza. *Gyulai Pál* a kritika, a szabad és tiszta véleménynyilvánítás géniusza; *Lévay József* a csendes magány művészi átélője, *Szász Károly* a világirodalmi műveltség érdemes kezdeményezője; *Arany László* viszont a nemes hagyományok letéteményese. *Ambrus Zoltán*ban, az újabb magyar irodalmi ízlésnek ebben a nagykultúrájú alakjában látja Voinovich azt az író-t, aki a magyar hagyományt és az európai fejlődést legutóbb önmagában egyesíteni tudta. Végül *Görgey Artur* a magyar katonai becsület tisztelt hőseként lép előnk a záró tanulmányból.

Voinovich Géza tanulmányainak nemcsak műfaj történeti jelentőségük nagy és példátlan, hanem eszmegazdagsága és nemesen egyszerű, igényes és régies stílusa a nagy magyar hagyományokat példázza. *Paku Imre.*

Szenteleky Kornél irodalmi levelei 1927—1933. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta: *Bisztray Gyula* és *Csuka Zoltán*. Bp., 1943. (Kiadja a Szenteleky Társaság.) Zombor. 403 l.

Méltóbban nem róhatta volna le a hála és tisztelet adóját névadója iránt a Szenteleky Társaság, mint azzal, hogy kiadta Szenteleky Kornél irodalmi leveleit. Ki volt Szenteleky Kornél, akinek halála után mintegy tíz esztendővel nem „összes műveit“, hanem elsősorban levelezését rendezték sajtó alá barátai és hívei? A Jugoszláviához csatolt Délvidék, a „Vajdaság“ magyarságának író-apostola, hivatott szellemi vezér: író, szerkesztő, másokat is írásra serkentő egyéniség. Európai műveltségű szellemének, magyarságának fáklyájával ő világítja meg kisbbségi sorsra jutott, széthullani készülő fajtájának útját, felébreszti bennük a sorsközösség tudatát, fenntartja a kapcsolatot az anyaország író-társadalmával és a többi elszakított részekkel; levelez Mész Lászlóval, Makkai Sándorral. Egyébként polgári foglalkozása: képzett és jó orvos, aki szívesen segít embertársán, legyen az szerb, magyar, vagy sváb. Foglalkozása: kötelesség -- a szellemi, irodalmi élettel való foglalkozás; lelki szükséglet, hivatás számára. E két óriási teher súlya alatt amúgy is gyöngye fizikuma korán összeroppan, szellemi élete pedig egyre jobban kiteljesedik: „En lázadozom eddigi életem és jelenlegi helyzetem ellen, de azért sohasem érzem, hogy elvesztettem a kapcsolatot a szent viharokkal, a szellem száguldó szárnyalásával. En ott vagyok, velük vagyok, a harcosok, hívők első soraiban dalolok... én nem maradtam le, nem vetődtem partra, én megyek... előre, lépésben, eleven kedvvel és erővel és bizonyos vagyok benne, hogy nem is fogok lemaradni...“ Ha olvassuk leveleit, látjuk, hogy mennyire nem maradt le, s hogy győztes maradt a gigászi küzdelemben, melyet önként vállalt magára. A levelekhez Bisztray Gyula és Csuka Zoltán írt előszót, utóbbi maga is ismerte és átélte azokat a küzdelmeket és harcokat, amelyekben a Vajdaság magyarsága vívódott. Tanulmánya érdekes bépillantást nyújt nemcsak Szenteleky életébe és működésébe, hanem a magyar irodalomtörténet egyik legújabb-kori fejezetébe is. *Cs. Gárdonyi Klára.*

La cour de Louis XV. Journal de Voyage du Comte Joseph Teleki. Publié par *Gabriel Tolnai*. Bp., 1943. (L'Institut Paul Teleki.) 216 l., 2 mell.

A XVIII. század egyik legérdekesebb erdélyi főúranak, gróf Teleki Józsefnek naplóját és irodalmi levelezését kapjuk a Teleki Pál Tudományos Intézet kiadásában. A naplóból elsősorban a Lajosok udvarának életét, szokásait, etikett-problémáit ismerjük meg; itt-ott felvillan Páris arca is, egy-egy templomnak vagy szép épületnek pedánsan pontos leírása kapcsán. Teleki csakis arisztokratákkal és szellemi élittel érintkezett odakünn; azt az osztályt, amelyet ma a polgárság vagy a szegényebb néposztály megjelölésével illetünk, meg sem látta. Való igaz, hogy a polgárság, mint tényező abban az időben sem odakinn, sem idehaza nem számított: magyar polgári középosztályunk egyáltalán nem volt és Franciaországban is csak 30 évvel később a forradalom után jut szerephez. Teleki József magatartása még sem korjelenség, hanem az udvari ember örök szellemi beállítottsága: legjobb bizonyossága ennek a 150 évvel később íródott Justh Zsigmond-napló, amely a párizsi életnek ugyanazt a szeletét mutatja be. A rokokó század kéjutazó magyar főúranak társadalmi életét, érvényesülési törekvéseit, átlagon felüli tudományos és irodalmi érdeklődéseit híven és érdekesen adja a napló, a hozzáfűzött levelezés pedig pozitívabb ismeretet nyújt Teleki József olvasmányairól, vallási meggyőződéséről stb. Külön érdekessége a Rousseau-nál tett látogatás leírása és az évek mulva hozzá intézett levél, amelyből a mélyen vallásos léleknek a felvilágosodás valálatalansága elleni tiltakozása csendül ki. A főrangú környezet örök nemzetközisége magyarázza meg azt a jelenséget is, hogy a magyar irodalomnak, a magyar életnek képe egy pillanatra fel a lapokon. Teleki József az élvezni akaró XVIII. század gyermeke, aki az udvar fényében és a tudományos munka örömeiben teljes kielégülést talál s nem küzdökik azzal, ami nincs, nem verekszik azért, ami lehetne, — Széchenyitől nem ötven esztendő. hanem egy egész világ választja el. Míg a naplóból a francia udvari élet forogtatagát csak egy-egy név vagy néhány érdekesebb leírás (XV. Lajos „lever“-je, vagy a látogatás Mme de Pompadournál) idézi fel, Tolnai Gábor szép tanulmánya mindenért kárpótol.

Gedeon Jolán.

Kisbán Emil: Tordasi és kálózi Sajnovics János. 1735—1785. Debrecen—Budapest. [1942.] Csáthy. 56 l. 5 tábl.

Ez a gondos kutatásokon alapuló pályakép rajzol először kimerítő képet a magyar tudománytörténet méltatlanul elhanyagolt jeleséről. A fejérmegyei, előkelő hírnévnek örvendő és gazdag család leszármazottja a győri és budai jezsuita kollégiumban tanult. 15 éves korában maga is a társaság tagja lesz. Rendes tanulmányai elvégzése után, 1758-ban, előjárói Bécsbe küldték, hogy az érdeklődését különösen lekötő magas mennyiségtanban és csillagászatban híres rendtársa, Hell Miksa mellett, az udvari csillagudában tovább képezhesse magát. Hell Miksával ment azután VII. Keresztély dán király hívására a lappföldre, hogy ott csillagászati megfigyeléseket eszközöljön. Sajnovics erről a nagyszabású útról naplót írt. Sajnos, szerző, a rendelkezésére álló szűk lehetőségek miatt, ezt csak kivonatossan ismerteti. Pedig mind a Demonstratio keletkezésének története, mind általános európai művelődéstörténeti vonatkozásainak szempontjából ez a napló igen érdekes adatokat tartalmaz. — Bő ismertetésben kapjuk ezután a Demonstratio lényegét s a körülötte zajlott

vitát, amely Sajnovicsot annyira bántotta, hogy kizárólag a csillagászat felé fordult. Rendjének feloszlatása után, mint esztergomi egyházmegyei pap, előbb Nagyszombathban, majd Budán működött, de nem mint egyetemi tanár, hanem mint az egyetem csillagdájának adjunktusa. Budán halt meg 1785-ben. —*ry.*

Kaszab Andor: *Losonc és környéke a magyar irodalomban.* Losonc, 1943. (Gál S. soksz., Bp.) Kézirat gyanánt. 30 l.

Rajczy Mária Mechtilda I. M. L.: *Csepreg irodalmi multja és népköltészeti hagyományai.* Sopron, 1943. (Röttig—Romwalter ny.) Bölcsészettudományi értekezés. 112 l.

Sárkány József: *Cegléd az irodalomban.* (Cegléd, 1943.) Kiadta a Kossuth-gimn. önképzőköre. 32 l. 2 tábla.

Ismét három tanulmány fekszik előttünk, amely egy-egy vidéki közösségnek művelődésünk előmozdításában vállalt szolgálatait vázolja. A helyi öntudat fokozása igen szűk szempontú célkitűzés volna. Természetes tehát, ha úgy értékeljük a dolgozatokat, ahogy az egész magyar irodalmi műveltséghez viszonyul adatgyűjtésük eredménye. E tekintetben a legsikerültebb Rajczy; a legindokoltabban Kaszab mentegetődzik, hogy csupán vázlatot nyújt. Összeállításának teljessége kétségtelen, sőt szinte a túl sokat markol jut eszünkbe. Am a gimnázium könyvtárában talált ú. n. *Losonci verseskönyv* érdekesebbnek látszik a tüzesebb ismertetést is megérdemelne. Szerző 52 szövegegységet említ, közülök hétről esik bővebben szó.

Rajczy tanulmánya módszeres, fegyelmezett munka. A tanulmány címében kitűzött feladatnak megfelelőleg két nagy fejezetre osztotta anyagát; a másodikhoz bő függeléként mintaszerűen ismerteti a Csepregre vonatkozó régi emlékeket (pl. egy névtelen diák versét 1621-ből) és a népköltészeti stb. hagyományokat. Az első fejezet egyébként gazdag helytörténeti vonatkozásokban is. Kár, hogy Beythe András csepregi zsinatról írt versezetének, amit a M. N. Múzeum kéziratára őriz, közlésére nem volt mód. A nagy szorgalomról tanuskodó és érdekes munka helyenkint zsufaltsága következtében egyenetlen.

Sárkány József az Orsz. Nép- és Tájékatató Intézet genius loci megbecsülését szorgalmazó programjának eleget teendő, a reglédi Kossuth-gimnáziumban megalakult Györfly István nép- és tájkatató szakosztály kutatásaiból közöl részleteket. Ezek, kétségtelenül, az anyag különböző fajsúlyánál fogva különböző értékűek. Feldolgozásnak még alig, inkább adatmentésnek nevezhető egy-egy szakasza. —*ry.*

Serfőző József: *Szentiványi Márton S. J. munkássága a XVII. század küzdelmeiben.* Bp., 1942. (Pray Rendtörténetíró Munkaközösség.) 176 l.

XVII. századi kultúrtörténelmünk telve van érdekesebbnél érdekesebb fejezetekkel. Különböző életfelfogások és áramlatok keresztezik egymást. A magyar-török élet-halálharcral párhuzamosan a hitviták, majd a renaissance magyarországi lecsapódása következtében beállt életkivánás, ezzel ellentétben a barokk lelkiélet vallásossága és a felvilágosodás előrevetett árnyéka keveredik össze a hirtelenül látó szemek előtt kibontakozhatatlannak látszó körforgással. Megrohanja az újdonság és a kultúra vágya a magyarság gondolkodó elemeit. Sokan ekkor kerülnek válaszut elé: vagy a magyar küzdelem

vagy a nyugati műveltség esendes nyugalma, de — távol, túl a határokon! Majd a XVIII. században így alakul ki az „aulikus magyarság”. De sokan vállalták az itthoni küzdelmet, a magyar lelkek felvilágosító munkáját. Pázmány és Zrínyi mellett a ma már névtelenek táborá előtti is meg kell állnunk egy pillanatra: a magyar kultúra hőskorának szerény harsogói megérdemlik a XX. század magyarjának egy-egy percét. Ilyen névtelenje e kornak Szentiványi Márton. Köznemes-familiáris család sarja, anyai nagyanyja azonban előkelő; Esterházy-lány. Gyermekkorát a Felvidéken tölti, itt különösen a katolicizmus és protestantizmus küzdelmei hatnak rá a magyar király és az erdélyi fejedelmek harcain nyomán. Jezsuitává lesz, később a nagyszombati egyetem tanára, 1673-tól könyvevizsgáló. Ő maga is sokat foglalkozik az irodalommal; igazíri polihisztor, aki egész életével szolgálja a magyar kultúra minden ágát. Ez a renaissance-felvilágosított mindent-tudni-akarás természetesen felületes embereket teremtett. Szentiványi is felületes, amit ír, annak nem néz mindig pontosan utána. 56 könyve nagyrészt már csak kuriózum, de érdekes bizonyíték a forrongó magyar műveltség megindulási küzdelmeiből. Nagy enciklopédiája (*Miscellanea*) hét kötetben tájékoztat arról, hogy milyenek látták a XVII. század magyarja a világot. Kitérnek ebből, hogy Szentiványi a matematikához, csillagászatához, természetrajzhoz, történelmhez, joghoz, hittudományhoz egyformán értett. A munka lexikális részében magyar írók is szerepelnek, természetesen egyéni megvilágításban. Enciklopédiáján kívül szerkesztette a nagyszombati kalendáriumot is. (1675—1705.) Szentiványi Mártont és munkásságát Serfőző József komoly tudományos felkészültséggel vázolja. Könyvének lapjairól Szentiványi értékelésén kívül kibontakozik a XVII. század második felének sok érdekes kultúrtörténeti mozzanata, különösen a nagyszombati egyetemmel kapcsolatban.

Batizi László.

Nagy Péter: A francia klasszikus dráma fogadtatása Magyarországon. Bp., 1943. (Szerző.) 95 (1) l.

Nagy Péter a francia klasszikus dráma három legkiemelkedőbb egyéniségének, Corneillének, Racinenak és Molièrenak magyarországi sorsát vizsgálja az irodalomtörténeti, esztétikai, kritikai irodalomnak, mintegy két évszázad hazai irodalmi közvéleményének tükrében. A három nagy drámaíró magyarországi fogadtatását, illetve a velük szemben kialakuló ellenállást érdekesen mutatja be szerző az újabb magyar irodalom egyes korszakain. Legkevésbé kedvez a francia klasszikusoknak a romantika, amely a különöst, az egyedül hajtja, szemben a XVII. század nagy drámaíróinak szoros szabályokra, általános emberi típusok ábrázolására törő kiegyensúlyozott művésziességével. Egyedül Vörösmarty érzi meg a klasszikus drámaírók lelkiállapotának lényegét. Meglepőbb, hogy a nemzeti klasszicizmus korában is csak Gyulai Pál törekszik öntudatosan a három nagy francia klasszikus népszerűsítésére; igaz, hogy ő is Molièret tartja a legnagyobbak; színpad és közönség meg éppenséggel kizárólag csak őt fogadja be. Corneille és Racine teljesen különválnak az irodalmi köztudatban Molièretől: irántuk csak az alkalmasszerű megemlékezések hideg hódolatát tudja éreztetni a magyar közvélemény. A huszadik század elején ugyan ellenhatás indul meg az irodalmi elméletben: Molière értéke alább száll az írók szemében, viszont Racine kerül előtérbe. Ez a fordulat azonban

a kiválasztottakra korlátozódik, a közönséget, a színpadot ma is csak Molière képes meghódítani; a Molière-előadások sikerének nem örvendetes eleme azonban a túlzott hatásvadászat, a külsőségek kultusza. Nagy Péter dicséretre méltó önzetlenséggel vállalta a hasonló tárgyú kutatásoknál nélkülözhetetlen széleskörű anyaggyűjtés fáradságos munkáját; ennek megfelelően lehetőleg forrásait beszéli; jól megválasztott idézetei mögött a szerző talán túlságosan is háttérbe szorul.

Dezsényi Béla.

Kulcsár Adorján: Olvasóközönségünk 1800 táján. Bp., 1943. (Kir. Magy. Egyetemi Nyomda.) 92 l.

Kulcsár munkája, mint úttörő kísérlet, nem nyújt végleges összefoglalást. Adatai még kiegészíthetők lesznek s a jövő fogja meghozni az adatok biztos értékelését és végső szintézisét. A munka első része Horváth János és Thienemann Tivadar kutatásait követve, az irodalmi mű útját rajzolja meg az írótól az olvasóhoz. Itt a könyvkiadói viszonyokról rajzolt kép szemelvényes, az egyes példákat szaporítani lehetne, vagy inkább a nagy vonásokat erőteljesebben meghúzni. De e viszonyok vizsgálata nem is tartozik szorosabban a közönségtörténet körébe. A könyvterjesztés eszközeiről írt fejezete alapos és jó tájékoztató. A szorgalmas adatgyűjtést lehet dicsőíteni a második részben is, mely *Olvasók és olvasmányok* cím alatt a hagyományos ízlésben fogant egyes irodalmi műveket s azok elterjedésének mértékét vizsgálja. Szerző a közönséget itt az irodalom felől közelíti meg, s így a közönség arra az irodalmi művek szövedékén keresztül csillan felénk. Kulcsár művének harmadik részében, mely *Olvasóközönségünk változásai* címet viseli, kísérli meg, az irodalmat a közönség felől nézni s munkájának ez a legértékesebb és legtanulságosabb része. Természetesen további társadalomlélektani, ízléstörténeti és művelődéstörténeti vizsgálatok szükségesek még ahhoz, hogy a közönség arcvonásai, lélektana és igényei erősebben kirajzolódjanak előttünk.

Sashegyi Oszkár.

Vitéz Doroghy Ferenc: Somló Sándor színművei. Bp., 1942. 158 l., 1 mell.

A szerző először röviden ismerteti Somló Sándor életpályájának főbb állomásait, majd részletesen bemutatja valamennyi — kerekén húsz — drámáját, külön-külön elemelve mindegyiket. Szempontjai bőségesek és helyesek. Nem elégszik meg a darabok pusztá tartalmi ismertetésével, figyelme kiterjed az esztétikai és az irodalomtörténeti értékelés valamennyi mozzanatára. Megkeresi a darabok feltehető forrásait és nyilvánvaló mintáit; megvizsgálja a drámák felépítését, jellemrajzát, nyelvét; rámutat Somló írói érdemeire (gazdag képzelet, eszményi felfogás, hű korrajz, költői dikió) és fogyatkozásaira (aránytalan szerkezet, erőtlen jellemzés, lélektani mellőfogások, nagyszámú kölcsönzés), s igyekszik működésének fejlődéstörténeti helyét is kijelölni. A terjedelmes anyag feldolgozási módjából önként következik, hogy Doroghy kénytelen ismétlésekbe bocsátkozni s ez helyenként terjengőssé teszi munkáját, megállapításai viszont drámatörténeti kutatásunk mai állása mellett lézagpótlók és helytállóak. Mindössze azt lehetne kifogásolni, hogy különbséget tesz „újromantikus drámák“ és „akadémiai drámapályázatokra írt művek“ között — felfogásom szerint indokolatlanul. A magyar újromantikus dráma ügyének aktái, több idevágó tanulmány ellenére sincsenek még lezárva. Eddig eunok

a műfajnak gyökereit Shakespeare-nél, a spanyol drámánál és Vörösmartynál keresték, jogosan, de egyoldalúan. Bizonyos jelek ugyanis arra vallanak, hogy Rákosi Jenő és követői mozgalmának főúrgója az Akadémia drámapályázatai voltak: a Teleki-, Karácsonyi- stb. díjak egy külön „akadémikus drámát” tonyesztettek ki, s a belső stiláris jegyeik alapján újromantikusoknak minősített drámák voltaképpen ennek a sajátos műfajnak alkotják egyik külön, minőségileg mindenestre legjobb csoportját. *rtr.*

Tudósy Margit: Tóth Árpád költészete. Debrecen, 1943. (Szerző.) 78 l.

Tóth Árpád költészetét összefoglalni egy értékezés keretében nem könnyű feladat. A Nyugat írói és költői közt mindig a második sorban állt, sem egyénisége, sem költői termése nem lendítette őt a népszerűség élére, és ha egyes verseinek szépsége méltó hírnevet szerzett is neki, költői munkássága a maga teljességében nagyon is elmosódottan él irodalmi köztudatunkban. Egyszólamú, egydallamú költőnek tartják, és ebben sok igazság van, ezért is nehéz költészetét az irodalmi vizsgálat eszközeivel megfogni. Olyan, akár a tiszta zene, inkább az érzelemre, nem az értelemre hat. Tudósy Margit gondos tanulmánya a költő fejlődését, emberi és művészi magatartásának eredőit igyekszik fölfedni. Egyéniségét széles távlatba állítja, európaiságából és magyarságából indul ki, majd baráti és családi kapcsolatainak ismertetése után a költő „énjének” finom lelkiségét, békés állásfoglalását világítja meg helyesen válogatott idézetekkel. Gazdag és pontos bibliográfiája lelkiismeretes munkára vall, és ha szépen felépített dolgozatának részleteiben újat nem is mond, egészében mégis dicséretes, mert hozzájárult ahhoz, hogy Tóth Árpád elhomályosult arcát határozottabban, élesebben láthassuk.

Bikácsi László.

Csajkos Éva: Lírai költészetünk a XIX. és XX. század fordulóján. Debrecen, 1943. (Szerző.) 38 l.

A cím után ítélve jóval többet vártunk, mint amennyit e szegényes-tartalmu, rövid tanulmányban találtunk. A szerző a maga elé tűzött célt, a századforduló lírájának bemutatását, úgy vélte megoldani, hogy ismertette néhány jellegzetesen hagyományos irányú költő (Szabolicska Mihály, Kozma Andor, Bárd Miklós, Jakab Ödön és Vargha Gyula) világszemléletét, ihlető forrásait és verselési formáit. Szempontot vagy egyéni meglátást hiába keresünk, a költők ismertetése nem egyéb, mint jellemzőbb verseik tartalmának száraz összefoglalása. A bevezetésnek szánt korrajzról és a költőkről (konzervatívokról és nyugatosokról) írt jellemzésről pedig elég, ha annyit mondunk, hogy az közhelyszerű megállapítások vázlatos felsorolása. *bi.*